

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

130:1 • 2010

Cross-over!

Om komparationer, transferanalyser, *histoire croisée* och den metodologiska nationalismens problem

Av Silke Neunsinger

”Nationer kan ses som ’myter’ i [...] den meningen att de allesammans är sociala konstruktioner som staten har aktiv del i att skapa”, säger Immanuel Wallerstein.¹ Också svenska historiker har med den konstruktivistiska vändningen inom nationsforskningen utgått från att nationalstaten är ett 1800-talspåhitt, och de har analyserat konstruktionen av den svenska nationen i en rad olika hänseenden.² Men i det svenska sammanhanget har deras resultat inte fått några konsekvenser för andra historikers val av studieobjekt – nationen ses fortfarande snarare som en oproblematiserad utgångspunkt för valet av empiriska undersökningsobjekt och rumsliga avgränsningar än som en ”föreställd gemenskap”.³ De svenska nationalismstudier har åtminstone än så länge inte fungerat som förelöpare till en ”världshistorisk vändning”, som Stefan Eklöf Amirell menar är märkbar i andra länder.⁴

Ett av de grundläggande problemen är att historieämnets professionella utveckling under de senaste 200 åren har bidragit till att klippa bort de

1. Immanuel Wallerstein, *Världssystemanalysen: en introduktion* (Stockholm 2005) s. 89f.

2. Se t.ex. Henrik Höjer, *Svenska siffror: nationell integration och identifikation genom statistik 1800–1870* (Hedemora 2001); Samuel Edquist, *Nyktra svenskar: Godtemplarrörelsen och den nationella identiteten 1879–1918* (Uppsala 2001); Magnus Rodell, *Att gjuta en nation: statyinvigningar och nationsformering i Sverige vid 1800-talets mitt* (Stockholm 2002); Håkan Blomqvist, *Nation, ras och civilisation i svensk arbetarrörelse före nazismen* (Stockholm 2006); Hanna Enefalk, *En patriotisk drömvärld: musik, nationalism och genus under det långa 1800-talet* (Uppsala 2008).

3. Nationalismforskningen har givetvis inspirerat fler forskare att undersöka nationalismens konstruktion.

4. Stefan Eklöf Amirell, ”Den världshistoriska vändningen: möjligheter och problem i relation till svensk historisk forskning”, *Historisk tidskrift* 128:4 (2008) s. 658.

Docent Silke Neunsinger, f. 1970, disputerade 2001 vid Historiska institutionen, Uppsala universitet, och är idag forskningsledare på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek. Neunsinger har tidigare forskat om gifta kvinnors rätt till arbete i Tyskland och Sverige och om kvinnorrörelsens finansiering i Sverige, Kanada, England och Tyskland. Hon är för närvarande involverad i projektet ”Towards a global history of the co-operative movement”, som hon leder tillsammans med Mary Hilson.

Adress: Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek, Box 1124, 11181 Stockholm

E-post: silke.neunsinger@arbark.se

transnationella dimensionerna ur de ”stora berättelserna”.⁵ I likhet med andra länder är också det svenska historieämnet en byggsten i det nationella projektet – ett projekt som har varit så framgångsrikt att vi fortfarande är upptagna med att studera det utan att i de flesta fall diskutera de nationella ramarna i sig – vilket givetvis är ett intellektuellt problem.⁶

I det följande argumenterar jag för att exogena förklaringsfaktorer inte – medvetet eller omedvetet – kan lämnas utanför våra historiska förklaringar. Försöken att genom internationella komparationer eller transferanalyser nå bortom en metodologisk nationalism har inte lyckats fullt ut. Det är genom att historisera och problematisera våra egna utgångspunkter som historiker, våra metoder och val av undersökningsobjekt och avgränsningar som jag menar att vi kan närma oss en mindre nationellt centrerad historieskrivning. Jag tar min utgångspunkt i en pågående debatt mellan franska och tyska historiker om behovet att övervinna den metodologiska nationalismen.

Komparation och histoire croisée

Under de senaste åren har kraven på internationalisering av svensk historisk forskning ökat, både från forskningsfinansiärernas sida och inomvetenskapligt, och en diskussion om globalhistoria har tagit fart.⁷ Men trots detta har svenska historiker egentligen inte diskuterat så mycket hur det skall gå till

5. Kiran Klaus Patel, ”Transnationale Geschichte – Ein neues Paradigma?”, H-net, Clío-online, geschichte.transnational, <<http://geschichte-transnational.clio-online.net/forum/2005-02-001>>, 20/7 2007.

6. Jfr Karin Hausen, ”Die Nicht-Einheit der Geschichte als historiographische Herausforderung: zur historischen Relevanz und Anstößigkeit der Geschlechtergeschichte,” i Hans Medick & Anne-Charlott Trepp (red.), *Geschlechtergeschichte und Allgemeine Geschichte: Herausforderung und Perspektiven: mit Beiträgen von Karin Hausen, Lynn Hunt, Thomas Kühne, Gianna Pomata und Helmut Puff*, Göttinger Gespräche zur Geschichtswissenschaft (Göttingen 1998); Hannes Siegrist, ”Transnationale Geschichte als die Herausforderung der wissenschaftlichen Historiografie”, H-net, Clío-online, geschichte.transnational, 2005, <<http://geschichte-transnational.clio-online.net/forum/2005-02-003>>, 20/6 2007.

7. Se Stefan Eklöf Amirell, ”Den internationella historiens uppgång och fall: trender inom svensk och internationell historieforskning 1950–2005”, *Historisk tidskrift* 126:2 (2006) s. 257–278; ”Tema Internationalisering” i Elisabeth Elgån (gästred.), *Historisk tidskrift* 127:4 (2007); Pernilla Jonsson & Silke Neunsinger, ”Comparison and transfer: a fruitful approach to national history?”, *Scandinavian journal of history* 32:3 (2007) s. 258–280; Eklöf Amirell (2008) s. 647–669; Rolf Torstendahl, ”Idén om global historia och den transnationella trenden” *Historisk tidskrift* 129:2 (2009) s. 235–240; Stefan Eklöf Amirell, ”Den världshistoriska vändningen och strävan att övervinna det nationella paradigm: ett svar till Rolf Torstendahl”, *Historisk tidskrift* 129:2 (2009) s. 241–246; Rolf Torstendahl, ”Transnationell eller global: slutreplik till Stefan Eklöf Amirell”, *Historisk tidskrift* 129:3 (2009) s. 534f.; Leos Müller & Göran Rydén, ”Nationell, transnationell eller global historia? Replik till Stefan Eklöf Amirell och Rolf Torstendahl”, *Historisk tidskrift* 129:4 (2009) s. 659–667.

och vilka metodologiska problem vi behöver hantera. Det är nämligen inte bara de empiriska och geografiska avgränsningarna som behöver diskuteras: jag saknar en diskussion om metod och tillvägagångssätt för en mera transnationell orientering av vår forskning. Med transnationell historia menar jag i det följande en historia som definieras utifrån ett transnationellt undersökningsobjekt.

I *Historisk tidskrifts* temanummer om internationalisering från 2007 anknäver Heinz-Gerhard Haupts bidrag delvis till den aktuella diskussionen, som inte bara förs av europeiska historiker, om det problematiska med komparationer och transferanalyser.⁸ Haupts bidrag syftar i första hand till att ge en översikt över de internationella komparationernas historiografi samt diskutera deras för- och nackdelar i förhållande till transferanalyser. I likhet med en rad andra forskare ser Haupt den utmaning som den transnationella historien utgör för den komparativa historien, men han menar att den senare har potential att även ta hänsyn till transnationella fenomen. Den andra utmaningen som Haupt tar upp kommer från *histoire croisée*. Medan Jürgen Kocka ser denna nya inriktning som fullt kompatibel med internationella komparationer och menar att man inte behöver välja mellan dem, anser Haupt att *histoire croisée* är oförenlig med komparativ historia.⁹ Ingen av dessa två förespråkare för komparation går dock närmare in på vad *histoire croisée* innebär och varför den kan eller inte kan förenas med komparationer. För Haupt är den internationella komparationen fortfarande en välfungerande metod som bidrar till en fördjupad problematisering av historia.

Jag kommer i det följande redogöra för några av centrala ståndpunkter som har förts fram i den debatt mellan tyska och franska historiker som Haupt och Kocka deltar i. Redogörelsen färgas dels av min egen internationella komparativa forskning om 1900-talets historia och dels av mitt intresse för transnationell historia. Debatten är viktig, inte minst för att den är ett försök att övervinna den så kallade metodologiska nationalismen.¹⁰

8. Heinz-Gerhard Haupt, "Comparative history: a contested method", *Historisk tidskrift* 127:4 (2007) s. 697–716; se också dens., "Historische Komparatistik in der internationalen Geschichtsschreibung" i Gunilla Budde, Sebastian Conrad & Oliver Janz (red.), *Transnationale Geschichte: Themen, Tendenzen und Theorien* (Göttingen 2006) s. 137–149.

9. Jürgen Kocka, "Comparison and beyond", *History and theory* 42:1 (2003) s. 44; Haupt (2007) s. 716.

10. Begreppet härstammar ursprungligen från Anthony D. Smith, se Marcel van der Linden, "Transnationale Arbeitergeschichte" i Gunilla Budde, Sebastian Conrad & Oliver Janz (red.) (2006) s. 265.

Den metodologiska nationalismen

Ett problem med en stor del av den historiska forskningen i Sverige – liksom i andra länder – är att förklaringar ofta tenderar att bli nationella utan att den transnationella dimensionen tas med i bedömningen. Historia skrivs vanligen inom ramen för ett specifikt geografiskt rum och med en avgränsad tidsram,¹¹ vilket är nödvändigt för att empiriskt kunna studera ett givet historiskt skeende. Men den metodologiska nationalismen innebär dessutom att historieskrivningen och tolkningarna struktureras i förväg genom den nationella centrerings av perspektiv, terminologier och kategorier som separerar studier om en viss nation väldigt strikt från utvecklingen i andra länder eller regioner i världen.¹²

Med det menar jag inte att svenska historiker skulle vara nationalister, och även svenska historiker har förstås skrivit om internationella frågor och har använt sig av komparationer. Den metodologiska nationalismen är inget unikt svenskt problem – men den är icke desto mindre ett problem för svensk historieskrivning. Den får liknande konsekvenser som de teoretiska modeller som Anthony Giddens kallar *unfolding models* och som innebär att samhällen betraktas som isolerade enheter som i sig själva innehåller de mekanismer som orsakar historisk förändring.¹³ Även om Giddens kritik i första hand riktar sig mot historiematerialismen, så visar han tydligt på problem som också finns när man begränsar historiska förklaringsfaktorer till en avgränsad enhet och betraktar denna som oberoende av den större historiska kontexten.¹⁴

Det grundläggande vetenskapliga problemet är att frågan om exogena faktorer sällan formuleras och att koncentrationen ligger på endogena förklaringar. Det är en fråga om att problematisera och historisera de rumsliga avgränsningar som vi väljer för våra undersökningar. Nationalstaten kan ställas mot större ekonomiska regioner, militära allianssystem eller transnationella gemenskaper som till exempel en religiös samhörighet el-

11. Chris Lorenz, "Comparative historiography: problems and perspectives", *History and theory* 38:3 (1999) s. 25.

12. Marcel van der Linden, *Workers of the world: essays toward a global labour history* (Leiden & Boston 2008) s. 7; dens., "Transnationalizing American labor history", *Journal of American history* 86 (1999) s. 1078–1092; Michael Werner & Bénédicte Zimmermann, "Vergleich, Transfer, Verflechtung: der Ansatz der *histoire croisée* und die Herausforderung des Transnationalen", *Geschichte und Gesellschaft* 28:4 (2002) s. 607f.

13. Anthony Giddens, *A contemporary critique of historical materialism*, 2nd, rev. ed. (Basingstoke 1995) s. 23.

14. Se också van der Linden (2006) som liknar denna avgränsning vid Leibniz monader, s. 265.

ler ett gemensamt språk.¹⁵ Sett på det viset framträder, i stället för den tydligt avgränsade nationalstaten, överlappande nätverk som interagerar.¹⁶ Rummet definieras genom de maktrelationer som konstruerar reglerna som i sin tur definierar gränser – både rumsliga och sociala.¹⁷ De globala maktrelationerna skapar därmed ett större rum än de som de nationella maktrelationerna definierar. Nationalstaten spelar, och har spelat, en viktig roll, men vilken roll den har spelat och hur avgörande denna har varit för den enskilda processen, händelsen eller strukturen vi vill förklara, måste analyseras och avgöras från fall till fall, och kan inte alltid ses som en på förhand given förutsättning, något som ofta sker omedvetet.

Ju mer vi närmare oss den senmoderna tidsperioden, desto svårare blir det att hitta regioner och platser i världen som har varit fullständigt isolerade från omvärlden. Med det menar jag inte att det under tidigare perioder saknades utbyten och kontakter mellan olika regioner och platser.¹⁸ Just för att förstå utvecklingen är det viktigt att inte blunda för transnationella fenomen och processer som påverkar händelserna i en specifik region eller på en specifik plats i världen. Givetvis måste det ingå en rimlig avvägning av deras betydelse i varje enskilt undersökningsfall.

Att ta hänsyn till dessa förklaringsfaktorer är därför inte i första hand en fråga om att internationalisera svensk historia, utan en fråga om att visa på rimligheten i de förklaringar som vi som historiker anför i våra undersökningar. Det är en fråga om att ge våra förklaringar ett större djup genom att försöka övervinna den, ofta omedvetna, metodologiska nationalismen. Att internationalisera svensk historieforskning kan innebära en rad olika saker, till exempel att alla avhandlingar översätts till engelska eller att alla forskare för att meritera sig måste ha deltagit i internationella konferenser och publicerat sig i internationella tidskrifter. Inget av detta leder dock nödvändigtvis till att historieämnet frigör sig från den metodologiska nationalismen.

Att undvika metodologisk nationalism är inte detsamma som att ignorera nationalstaten. Bland de mer skeptiska deltagarna i debatten om

15. Detta tror jag förklarar varför ekonomisk historia inte kännetecknas av samma metodiska nationalism som allmän historia, även om undantagen finns inom båda ämnen. Inom ekonomisk historia har man till exempel länge undersökt internationella ekonomiska system och multinationella företag.

16. Michael Mann, *The sources of social power: vol. 1: a history of power from the beginning to A.D. 1760* (Cambridge 1986) s. 16.

17. Linda McDowell, *Gender, identity and place: understanding feminist geographies* (Minneapolis 1999) s. 4.

18. Se t.ex. Müller & Rydén (2009).

transnationell historia hittar vi också Hans-Ulrich Wehler, som menar att de senaste årens transnationella studier underskattar nationalstatens roll. Wehler spekulerar också i att detta kan hänga ihop med att den yngre generationen historiker inte personligen har upplevt den avgörande roll som nationalstaten spelade under 1900-talet.¹⁹ Wehler kommer med en tydlig uppmaning till historiker att ta med nationalstaten i sina slutsatser, även om de undersöker transnationella fenomen.

Wehler underskattar, enligt min mening, den transnationella dimensionen och har inte tagit hänsyn till den pågående debatten mellan tyska och franska historiker. I stället för att a priori betrakta nationalstaten som en förklaringsfaktor, måste den historiseras och dess inflytande och roll undersökas empiriskt i varje enskilt fall. Förklaringen som Wehler anför är emellertid intressant på ett annat plan: Han menar att historikerns egna personliga erfarenheter påverkar hans eller hennes val av perspektiv och förklaringar, vilket illustrerar behovet av att historisera och reflektera över våra egna utgångspunkter, perspektiv och avgränsningar i tid och rum.

Internationella komparationer

Att ta hjälp av metoder som explicit inkluderar utvecklingen i andra regioner i världen, både nära och fjärran, är inget nytt. Internationella komparationer har länge kritiserats av sina motståndare och hyllats av sina förespråkare. Komparativa undersökningar styrs av sin frågeställning: det är med andra ord en problemorienterad ansats där teorier och idealtyper används på ett heuristiskt sätt för att i förväg strukturera undersökningsobjektet.²⁰ Komparationen syftar ofta till att skapa nya teorier genom att omväxlande använda sig av induktion och deduktion.²¹ Transferanalyser, som skiljer sig från tidigare *Beziehungsgeschichte*, har sedan 1980-talet fått genomslag, inte minst som en kritik mot den komparativa metoden. *Bezieh-*

19. Hans-Ulrich Wehler, "Transnationale Geschichte: der neue Königsweg historischer Forschung" i Gunilla Budde, Sebastian Conrad & Oliver Janz (red.) (2006) s. 173.

20. William H. Sewell, "Marc Bloch and the logic of comparative history", *History and theory* 6:2 (1967) s. 208–218; A. A. van den Braembusche, "Historical explanation and comparativ method: towards a theory of the history of society", i *History and theory* 28:1 (1989) s. 2–24; Heinz-Gerhard Haupt & Jürgen Kocka, "Historischer Vergleich: Methoden, Aufgaben, Probleme: eine Einleitung" i Heinz-Gerhard Haupt & Jürgen Kocka (red.) *Geschichte und Vergleich. Ansätze und Ergebnisse international vergleichender Geschichtsschreibung* (Frankfurt a. M. 1996) s. 12–15.

21. Hannes Siegrist, "Perspektiven in der Vergleichenden Geschichtswissenschaft: Gesellschaft, Kultur und Raum" i Hartmut Kaelble & Jürgen Schriewer (red.), *Vergleich und Transfer: Komparatistik in den Sozial-, Geschichts- und Kulturwissenschaften* (Frankfurt a. M. 2003) s. 309.

ungsgeschichte analyserar i första hand en överföring från en enhet till en annan – till exempel den sociala, kulturella och teknologiska påverkan som följer av migration eller erövring.²² Det är alltså analysen av överföring från ett håll till ett annat och inte det ömsesidiga i utbytet som står i centrum för *Beziehungsgeschichte*. Transferanalyser, å andra sidan, lägger vikt vid det reciproka, det vill säga växelverkan mellan enheterna.

Men frågan är om dessa två metoder är behjälpliga för att övervinna den omedvetna metodologiska nationalismen? För att förstå ambitionen bakom dem är det viktigt att åtminstone i grova drag känna till omständigheterna kring deras uppkomst. Båda metoderna har kritiserats för att de måste konstruera undersökningsenheterna för sina analyser: dessa är inte naturgivna utan konstrueras i varje enskilt fall av forskaren utifrån hans eller hennes egen position och val av perspektiv och avgränsningar. Det är utifrån denna kritik som båda metoderna har anklagats för att bidra till den metodologiska nationalismen och snarare förstärka den nationella analysramen eftersom avgränsningarna i slutänden tenderar att sammanfalla med nationsgränserna trots att ambitionen från början var en helt annan.

Internationella historiska komparationer har ofta liknats vid naturvetenskapliga metoder.²³ Komparativ metod har likställts med laboratorieförsök, som ger en möjlighet att isolera olika förklaringsvariabler. Historiska komparationer har dock egentligen inte så mycket med experiment att göra utan indikerar övergången från ett tänkande i substanser till ett tänkande i analogier. Den är i sig resultatet av en överföring av ett metodprogram från naturvetenskapen, mestadels från botaniken, zoologin och paleontologin, till humaniora och samhällsvetenskap.²⁴ Till det kommer att historiska undersökningar och arkiv oftast inte skapar samma möjligheter för en undersökning som vi föreställer oss sker i laboratorier, där variablerna kan isoleras.²⁵ Komparationer används också i en rad andra vetenskapliga discipliner än historia – viktig att nämna är här Indogermanistiken, som syftade till att genom jämförande språkstudier hitta ett gemensamt ursprung för de indoeuropeiska språken.²⁶

22. Haupt & Kocka (red.) (1996) s. 10.

23. Haupt (2007) s. 700.

24. Jürgen Schriewer, "Problemdimensionen sozialwissenschaftlicher Komparatistik" i Kaelble & Schriewer (red.) (2003) s. 11.

25. Haupt & Kocka (red.) (1996) s. 10.

26. Michel Espagne, "Transferanalyse statt Vergleich: Interkulturalität in der sächsischen Regionalgeschichte" i Kaelble & Schriewer (red.) (2003) s. 420.

I början av 1900-talet framhöll den tyske historikern Karl Lamprecht behovet av internationella jämförelser för att kunna skriva en ny världshistoria. Anledningen var, enligt Lamprecht, att Tyskland på grund av sin nya roll i världen behövde reflektera över gemensamma drag och skillnader i förhållande till andra länder.²⁷ Tidigare historiska jämförelser byggde inte på nationella enheter utan snarare på diakrona jämförelser, exempelvis statsskicken under antiken jämfört med dem under senare tidsperioder.²⁸ Lamprechts förslag, som syftade till att visa på det specifika med Tyskland, fick dock inget gehör. I dag hänvisas det inom den komparativa historiska forskningen främst till Marc Blochs programmatiska artikel från 1928.²⁹ Bloch uppmanade sina kollegor att inte fastna i nationella begreppsvärldar utan i stället försöka att komma överens om gemensamma begrepp.³⁰ Blochs och den belgiske historikern Henri Pirennes förespråkande av den komparativa ansatsen hade kosmopolitiska skäl och måste ses mot bakgrunden av första världskriget som hade krossat förhoppningen om internationalism, inte minst inom arbetarrörelsen. Även om de internationella jämförelserna, till skillnad från tidigare national- och regionshistorisk forskning, inte hade ett identitetsskapande syfte, så fanns det redan i Blochs och Pirennes argument ett underliggande intresse eller en ideologisk ansats i förespråkandet av internationella komparationer, vilket framgår när man sätter in dem i sitt vetenskapshistoriska sammanhang. Den komparativa ansatsen som den presenterades av Bloch var därför – i likhet med till exempel Oswald Spenglers och Arnold Toynbees arbeten under samma tidsperiod – en direkt reaktion på den dominerande nationella historieskrivningen och den förhärskande nationalismen under mellankrigstiden.³¹

Den nyare komparativa forskningen i Tyskland dateras till 1980-talet, och det är också därifrån svenska historiker har hämtat sitt intresse för komparation. Den äldre komparativa forskningen i Tyskland var i huvudsak upptagen med kvantitativa undersökningar inom social- och ekonomihistoriska områden.³² Theodor Schieder (under senare år framför allt uppmärksammas för sin roll som historiker under den tyska naziregi-

27. Siegrist (2003) s. 337.

28. Schriewer (2003) s. 34.

29. Marc Bloch, "Pour une histoire comparée des sociétés européennes", *Revue de synthèse historique* 46 (1928) s. 15–50; jfr Haupt (2007) s. 697f.

30. Siegrist (2003) s. 335.

31. Jürgen Osterhammel, "Transferanalyse und Vergleich im Fernverhältnis" i Kaellbe & Schriewer (red.) (2003) s. 439; Haupt (2007) s.697. Se också Eklöf Amirell (2008) s. 652f.

32. Siegrist (2003) s. 307.

men) skrev i en uppmärksammad artikel från 1960-talet om fördelarna med kvantitativa komparativa studier jämfört med kvalitativa studier.³³ Jürgen Kockas studie av tjänstemän i USA och Tyskland från början av 1980-talet utgjorde vändpunkten då den komparativa historien gick från att fokusera kvantitativa aspekter till studera kvalitativa.³⁴ Under 1980- och 1990-talen började diskursanalysen sitt intåg i den historiska forskningen och användes även i komparativa undersökningar.³⁵ Från och med den tiden ökade även intresset för kulturhistoriska komparativa undersökningar.

Ofta skiljer man mellan två typer av komparationer: å ena sidan kontrastorienterade komparationer, *paarweiser Vergleich*, som omfattar två undersökningsenheter och syftar till att förklara utvecklingen i ett land eller ibland i båda; å andra sidan makrokausal komparationer som syftar till att generalisera resultaten med utgångspunkt i ett större antal jämförda enheter. Begreppen kontrastorienterad och makrokausal komparation är dock något vilseledande, eftersom historikern i själva verket är intresserad av både skillnader och likheter. Inom historieforskningen visar det sig ofta under undersökningens gång att enheterna inte är så jämförbara eller att källmaterialet inte är så tillfredsställande som de tidigare stickproven gav sken av. Komparationer har dock den fördelen att de väcker nya frågor och ifrågasätter tidigare orsaksförklaringar, samtidigt som de kan belysa vad som är specifikt för den nationella kontexten.³⁶ Olika utfall förklarar vi alltså gärna med skillnaderna mellan olika nationer, till exempel lagstiftning och andra nationellt avgränsade faktorer. Den nationella kontexten är givetvis en viktig referenspunkt för att förstå utvecklingen i olika länder, men fokuset på denna är också anledningen till att komparativa studier

33. Theodor Schieder, "Möglichkeiten und Grenzen vergleichender Methoden in der Geschichtswissenschaft" i Theodor Schieder, *Geschichte als Wissenschaft: eine Einführung*. (München-Wien 1965), här citerat från Haupt & Kocka (red.) (1996) s. 32.

34. Kocka (2003); Siegrist (2003) s. 308.

35. Siegrist (2003) s. 312f. För ett av de första exemplen för en jämförande diskursanalys i Sverige, se Elisabeth Elgån, *Genus och politik: en jämförelse mellan svensk och fransk abort- och preventivmedelspolitik från sekelskiftet till andra världskriget* (Uppsala 1994).

36. Theda Skocpol & Margaret Somers, "The uses of comparative history in macrosocial inquiry", *Comparative studies in society and history*, 22 (1980); för en diskussion, se Silke Neunsinger, "Om nyttan av att jämföra äpplen och päron: några reflexioner kring möjligheterna av en komparation mellan Tyskland och Sverige under mellankrigstiden" i Anette Warring (red.), *Køn, religion og kvinder i bevægelse: konferencerapport fra det VI. Kvindehistorikermøde Tilsvindelje 12-15. augusti 1999* (Roskilde 2000) s. 364-377.

har kritiserats för att förstärka den nationella analysramen.³⁷ Jämförelser koncentrerar sig dessutom ofta på formella institutioner och strukturer – helt enkelt för att de utgör avgränsbara jämförelseenheter – medan individuella erfarenheter lämnas utanför. Problemet är också att likheterna ofta inte kan förklaras med kontrastorienterade jämförelser, eftersom undersökningsobjekten konstrueras som två separata enheter. Tilläggas kan att diskussionen mellan tyska och franska historiker i stort sett har handlat om jämförelser mellan två länder eller civilisationer och inte har tagit hänsyn till möjligheten att göra komparationer mellan, till exempel, två eller flera regioner, städer eller byar.

Förutsättningen för den komparativa ansatsen är att enheterna kan separeras från varandra. Redan Marc Bloch uppmärksammade dock en annan jämförelse: den mellan länder som angränsar till varandra och där det finns en ömsesidig relation som ofta utgör förklaringen. I en numera klassisk introduktion till den historiska komparationen från 1996 skriver Jürgen Kocka och Heinz-Gerhard Haupt att komparationer inte skall blandas ihop med *Beziehungsgeschichte* och de hänvisar till Michel Espagnes och Matthias Midells forskning, som numera skulle kallas för transferanalyser.³⁸ Och även om Kocka och Haupt är ytterst medvetna om att komparationer i praktiken väldigt ofta kommer i beröring med just dessa relationer mellan undersökningsobjekten, menar de att de rent metodologiskt skall hållas isär.³⁹

Fördelarna med den komparativa metoden är många. Heuristiskt bidrar den till att identifiera nya frågor och problem.⁴⁰ Rent deskriptivt hjälper den att visa på det specifika i enskilda fall. Den ger också möjligheter att fördjupa analysen och bidrar till en sannolikhetsprövning av resultaten.⁴¹ Komparationen kan också leda till en bättre förståelse för olika kulturer. Slutligen kan nämnas att den komparativa ansatsen har betraktats som en gångbar väg för att diskutera identitet.

37. Hartmut Kaelble, "Die Debatte über Vergleich und Transfer und was dann?" H-net, Clio-online, geschichte.transnational, 2005, <<http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/forum/2005-02-002>>, 2/6 2007; Werner & Zimmermann (2002) s. 609–611.

38. Haupt & Kocka (red.) (1996) s. 10, fotnot 1, hänvisar till Michel Espagne, "Sur les limites du comparatisme en histoire culturelle", *Genèses* 17 (1994) s. 11–121; Michel Espagne & Matthias Midell (red.), *Von der Elbe bis an die Seine: Kulturtransfers zwischen Sachsen und Frankreich im 18. und 19. Jahrhundert* (Leipzig 1993) samt till Michel Espagne & Michael Werner, *Transferts culturels: les relations interculturelles dans l'espace franco-allemand (XVII–XXe siècles)* (Paris 1988).

39. Haupt & Kocka (red.) (1996) s. 10.

40. Kocka (2003) s. 40.

41. Haupt & Kocka (red.) (1996) s. 12.

Just det faktum att enheterna skall hållas isär och deras konstruktion – som ofta kännetecknas av en metodologisk nationalism som skymmer den större transnationella kontexten – är anledningen till att den transnationella inriktningen inom historieforskningen har riktat kritik mot komparationer. Deltagarna i diskussionen kring den komparativa metodens för- och nackdelar kan delas in i tre läger. För det första finns företrädare för kulturtransferanalyser, som ratar komparationen helt och hållet. För det andra finns etablerade företrädare för komparativa studier som ser problem i att tidigare komparativa undersökningar inte har ägnat sig åt transnationell historia, men som menar att metoden i sig har potential att ta sig an sådana undersökningsobjekt. Slutligen finns företrädare för *histoire croisée* som kombinerar transferanalyser med komparationer, men som också föreslår en utveckling av metoden så att den inte längre kan ses som enbart en utveckling av det ena eller det andra utan som en egen metod. Intressant är att kritikerna, oavsett från vilken inriktning de kommer, har pekat på likartade problem men har använt kritiken för att argumentera för olika metodologiska inriktningar.

Bland nackdelarna, som också nämns av komparationens förespråkare, anförs, för det första, att historiska komparationer inte lämpar sig för ett stort antal fallstudier.⁴² Att arbeta i större forskargrupper är ytterst ovanligt bland historiker. Med stigande antal undersökningsobjekt blir forskaren mer och mer beroende av sekundärlitteratur och hamnar längre ifrån källorna, vilket leder till att historikerns specialitet, det källnära arbetet, går förlorad.⁴³ Därmed minskas också möjligheterna till teoribildning som bygger på ett antal fallstudier och andelen induktion förblir därför förhållandevis låg i historiska komparationer. Omvänt gäller också att ju mer undersökningsobjekten historiseras, desto mindre jämförbara blir de, och det betyder att den historiska jämförelsen som metod är ganska ahistorisk.⁴⁴

För det andra förutsätter komparationer, som nämnts, att de enheter som skall jämföras kan separeras från varandra.⁴⁵ Samtidigt gör den historiska konstruktionen av undersökningsobjekten en strikt polarisering svår. Enheterna är historiskt konstruerade och deras framväxt måste förklaras historiskt. Därmed hamnar det specifika i centrum, vilket ofta leder till

42. Kocka (2003) s. 41; Haupt (2007) s. 703.

43. Kocka (2003) s. 41.

44. Werner & Zimmermann (2002) s. 612.

45. *Ibid.*; Kocka (2003) s. 41; Schriewer (2003) s. 37.

ett ifrågasättande av jämförbarheten.⁴⁶ Varje undersökningsobjekt befinner sig dessutom alltid i relation till andra objekt och andra sociala, politiska och ekonomiska processer, som hela tiden påverkar definitionen av undersökningsobjektet.⁴⁷ Jürgen Osterhammel har påpekat att det strikta isärhållandet av undersökningsenheter blir allt svårare ju mer vi sysslar med modern tid eftersom det är svårt att hitta undersökningsenheter som inte står i någon relation till varandra.⁴⁸ Det är alltså varken kontinuitet eller ömsesidigt inflytande som har varit konstituerande för valet av undersökningsenheter. Snarare har de valts ut för att de är oberoende av varandra och har enbart sammanfogats av analytiska skäl. Med andra ord: komparationer bryter kontinuiteten, klipper av sammanflätningar och avbryter berättelsen.⁴⁹ Den diakrona analysen, som är historikerns starka sida, försvagas därmed avsevärt och transnationella processer är svåra att fånga och förklara med komparationer. Därmed leder komparationens regelverk till en betoning av endogena faktorer och de exogena faktorerna lämnas utanför. Dessutom finns det inte några objektiva strukturer för sådana oföränderliga enheter, utan de måste konstrueras med hjälp av olika teoretiska perspektiv. Kategorierna måste väljas tillräckligt breda för att de skall fungera för att beskriva många olika samhällen. Detta leder till en överbetoning av likheter, och processer i den enskilda utvecklingen kan inte skildras.⁵⁰ Med dessa konstruktioner hamnar man också i Galtons problem: hur kan man vara säker på att ett resultat som visar på likheter inte orsakas av enheternas konstruktion? För en historiker är det dessutom omöjligt att jämföra totaliteten.⁵¹ En jämförelse kommer alltid att vara en jämförelse i ett särskilt hänseende som måste väljas utifrån historikerns ståndpunkt, det vill säga hans eller hennes perspektiv, frågor och kunskapssyn. När det gäller forskarens position så krävs det ett visst minimiavstånd för att kunna iaktta en företeelse. Rent praktiskt är det mycket svårt att skapa avstånd till språk, begrepp, kulturella referenser och personliga erfarenheter; dessa blandar sig alltid i iakttagelsen.⁵² En jämförelse innebär alltid ett urval och

46. Werner & Zimmermann (2002) s. 612.

47. *Ibid.* s. 610.

48. Osterhammel (2003) s. 442.

49. Werner & Zimmermann (2002) s. 612.

50. Espagne (2003) s. 422.

51. Kocka (2003) s. 41f.

52. Espagne (2003) s. 421; Werner & Zimmermann (2002) s. 610; jfr Haupt & Kocka (1996) s. 26, som argumenterar för att just internationella komparationer skall hjälpa historieskrivningen att nå bortom en nationellt centrerad historieskrivning.

en dekontextualisering, trots att det är just kontexten som är central för historisk forskning.⁵³ Att lägga fast undersökningsramen är därför inget som sker i ett vakuum, och ramen är aldrig neutral, varken för komparationer eller för andra typer av historiska analyser.⁵⁴

Kulturtransferanalyser

Kulturtransferanalyser tar, till skillnad från komparationen, just fasta på processerna mellan undersökningsenheterna och dess företrädare hänvisar gärna till Blochs exempel på komparation mellan samhällen som interagerar.⁵⁵ I debatten har de två ansatserna presenterats som diametralt motsatta, trots att de metodologiskt egentligen ligger väldigt nära varandra: medan kontrastorienterade komparationer, som är den vanligaste typen av internationell komparation, börjar med en skillnad mellan undersökningsenheterna i frågeställningen och tar upp likheterna i resultatet, börjar transferanalysen med det gemensamma för att sedan utforska dess skilda ursprung.⁵⁶

Transferanalyser kan i det tysk-franska historiografiska sammanhanget ses som ett resultat av de senaste årens ökade intresse för kulturhistoria. Här är det, till skillnad från i den komparativa ansatsen, ett diakront sammanhang som skall undersökas. Argumenten för transferanalys hittar man ofta i historien: det är frågan om kontakter eller relationer mellan samhällen, länder och grupper av nationer som har funnits och som har orsakats av olika historiska globaliseringsvågor. Transferanalyser sker oftast i två etapper. Den första är en beskrivning av kulturmötet, hur impulser skickas till en sändare i en främmande kontext, hur dessa impulser transformeras av en översättare och hur de sedan mottas och integreras i den främmande kontexten så att de på längre sikt integreras som beståndsdelar av den egna kulturen. I ett andra steg, som ofta utgör kronan på verket i analysen, skall undersökningen visa hur kulturmöten utgör en av historiens drivkrafter eller till och med den viktigaste drivkraften i historien.⁵⁷ Förespråkarna för transferanalyser pekar också gärna på att de kan undersöka öppna proces-

53. Kocka (2003) s. 41f.

54. Werner & Zimmermann (2003) s. 610.

55. Kocka & Haupt (red.) (1996) s. 10; Osterhammel (2003) s. 442; Siegrist (2003) s. 353; Haupt (2007) s. 711.

56. Osterhammel (2003) s. 440.

57. Christiane Eisenberg, "Kulturtransfers als ein historischer Prozess: ein Beitrag zur Komparatistik", i Kaelble & Schriewer (red.) (2003) s. 400.

ser som den komparativa ansatsen inte kan hantera utan att på förhand strikt definiera undersökningsobjekten.

I de senaste årens debatt kring kulturella överföringar, som till en början ägde rum mellan tyska och franska forskare, har förespråkarna anknutit till Blochs utgångspunkt att det kan finnas en relation mellan enheterna. Diskussionen och undersökningarna har handlat om kulturella överföringar mellan nationer, där just nationalstaten som konstruktion har stått i centrum och denna kan till och med sägas ha varit en av anledningarna till att metoden utvecklades. År 1994 argumenterade Michel Espagne för att en nations uppkomst inte kan förstås genom en analys av de egna traditionerna, utan bara om vi också analyserar överföringarna från andra nationer och förstår dessa som bärande delar av den nationella konstruktionen.⁵⁸ Empiriskt byggde undersökningarna på ett kulturellt utbyte och en ömsesidig påverkan mellan Frankrike och Tyskland. Med hjälp av transferanalys kunde Espagne visa att mycket av det som ansågs vara typiskt franskt just hade sin grund i ett stort tyskt inflytande, och vice versa.

Medan Espagne i första hand diskuterar överföring mellan olika regioner i grannländer och fokuserar på just konstruktionen av nationen, visar Jürgen Osterhammel att även undersökningar av politiska, sociala och ekonomiska utbyten mellan hela världsdelar, som Europa och Asien, kan vara mycket givande. Osterhammel påpekar att transferanalys har för många kontinenters vidkommande länge varit det enda sättet att skriva historia: det var historiker och företrädare för kolonialmakterna som skrev om sitt eget inflytande i de koloniserade länderna. Sökandet efter den egna historien – det som inte orsakades av kolonialisterna och överföringar från andra regioner i världen – ställdes i dessa länder inte förrän mycket senare.⁵⁹

Kulturtransferanalysen riskerar emellertid också att fastna i en metodologisk nationalism. En transfer från A till B behöver konstruera sin start- och slutpunkt. För att något skall ses som en transfer behövs det enheter som transferprocesserna kan äga rum mellan, och då placeras överföringen i de existerande historiska systemen.⁶⁰ Lika lite som enheterna inom den komparativa metoden är dessa punkter naturgivna och de kan inte heller helt och hållet friläggas från annan inverkan eller formaliseras.⁶¹ Den

58. Espagne (1994) s. 102–121.

59. Osterhammel (2003) s. 441.

60. Werner & Zimmermann (2002) s. 615.

61. Osterhammel (2003) s. 464.

nationella undersökningsramen problematiseras i och för sig mer än i vanliga nationella studier, men samtidigt konsolideras den nationella förklaringsramen. En sådan undersökning ger en fördjupad bild av den importerade kulturen och visar på gränsernas genomtränglighet samt belyser hur nationalstaten kan konstitueras av främmande element. Icke desto mindre kvarstår nationalstaten som undersökningsenhet i denna ansats.

Histoire croisée

Michael Werner och Bénédicte Zimmermann har i en artikel om *histoire croisées* möjligheter kritiserat den polariserade fransk-tyska debatten mellan komparationshistoriker och transferhistoriker. De diskuterar framför allt frågan om vi kan skriva en transnationellt orienterad historia utan att fastna i den metodologiska nationalismen. Till skillnad från både transferanalyser och komparationer har ansatsen dock ännu inte tillämpats på något större antal studier. I ett temanummer av *Genre humain* har Werner och Zimmermann samlat ett antal bidrag som tidigare har publicerats i *Annales* och *Geschichte und Gesellschaft* och som har lagts fram vid det tysk-franska seminariet vid École des hautes études en sciences sociales i Paris.⁶² Bidragen anknyter till delar av konceptet *histoire croisée*, men det finns egentligen inget bidrag som lyckas omsätta hela det ambitiösa programmet som Werner och Zimmermann skisserar. *Histoire croisée* är, till skillnad från den komparativa metoden, inte en färdig modell eller metod för framtida undersökningar utan en hermeneutisk verktygslåda för att undersöka transnationella processer, som Mattias Middel har skrivit.⁶³ Möjligheten att granska ansatsen på samma sätt som komparationer och transferanalyser är därför begränsad till den programmatiska skissen. Därför får den följande delen av artikeln en annan karaktär än de tidigare delarna.

I likhet med både komparationer och transferanalyser är ambitionen med *histoire croisée* att nå bortom en automatiskt avgränsat nationell historieskrivning. Det franska verbet *croiser* kan närmast översättas med att lägga i kors, korsa, möta eller fläta ihop, och det är korsandet eller sammanflätningen som leder till en förändring av de ursprungliga fenomenen. Perspektivet är tydligt präglad av dagens globaliseringsdebatt och av de

62. Michael Werner & Bénédicte Zimmermann (red.), *De la comparaison à l'histoire croisée* (Paris 2004).

63. Matthias Middells recension av Werner & Zimmermann (red.) (2004) i *H-Soz-u-Kult*, 29.04.2005 <<http://geschichte-transnational.clio-online.net/rezensionen/2005-2-075>>, 21/10 2009.

transnationella tendenserna inom historievetenskapen. Utgångspunkten är att det inte finns något historiskt fenomen som har existerat som en isolerad enhet och inte kännetecknats av ett möte, en sammanflätning. Det är snarare den *historiska forskningen* som under många år har bidragit till att förtränga dessa sammanflätningar. Därför spelar sammanflätningarna inte bara roll för det empiriska undersökningsobjektet utan också för historikers perspektiv och angreppssätt. Men också den postkoloniala debatten präglar *histoire croisée* genom att lyfta fram reciprociteten i kontakterna mellan olika regioner i världen och betona att olika typer av påverkan mellan undersökningsobjekten har skett åt båda håll, vilket leder till nya sammanflätningar. Det postkoloniala perspektivet har också bidragit med ett kritiskt förhållningssätt mellan, å ena sidan, forskarens utgångspunkter och perspektiv och, å andra sidan, undersökningsobjekten. Tillsammans utgör detta förhållningssätt en del av analysen.

Att ta hänsyn till sammanflätningarna både i forskarens utgångsposition och i undersökningsobjektet stegrar problematiseringen exponentiellt, vilket givetvis medför problem för både den praktiska analysen och för framställningen av undersökningen. Detta kan vara en förklaring till varför det ännu inte finns några undersökningar som har använt sig av hela *histoire croisée*s uppsättning av verktyg. Det finns i stället en rad undersökningar som använder sig av det ena eller andra verktyget ur lådan. Många av bidragen skulle kunna ses som en kritisk utveckling av transferanalyser så som de har presenterats av Jürgen Osterhammel.⁶⁴ Men *histoire croisée* går egentligen längre än så: den skall upptäcka och följa förändringen som sammanflätningarna skapar. De centrala verktygen för att analysera sammanflätningarna i både kunskapsproduktionen och undersökningsobjektet är historisering och ett hermeneutiskt angreppssätt.

Histoire croisée använder sig av historiseringen av både kunskapsproduktionen och undersökningsobjektet som centrala verktyg. Därmed handlar det inte bara om det empiriska fenomenet som kulturell sammanflätning utan lika mycket om på vilket sätt kunskapsproduktionen i sig är ett resultat av en sådan sammanflätning. Sebastian Conrad belyser detta i sin artikel om den japanska historievetenskapens professionalisering, som skedde i tätt utbyte med motsvarande process i Tyskland: den japanska historie-

64. Så till exempel Sebastian Conrads bidrag "La constitution de l'histoire japonaise: histoire comparée, transferts, interactions transnationales", i Werner & Zimmermann (red.) (2004) s. 53–72.

tenskapen blev nationellt orienterad just genom det tyska inflytande.⁶⁵ Det innebär att historikerns egen position, analysinstrumenten, perspektiven och avgränsningen av undersökningsobjektet måste historiseras.⁶⁶

Sammanflätningen inom kunskapsproduktionen handlar om en problematisering av forskarens position och perspektiv. Det som utgör ett grundläggande problem inom komparationen, att valet av undersökningsobjekt aldrig sker i ett vakuum, görs explicit inom *histoire croisée*. Frågan som måste ställas och göras till en del av undersökningen är: varifrån betraktas processen eller objektet som skall undersökas? I många sammanhang kännetecknas perspektivet av en asymmetrisk sammanflätning: Vi betraktar en utveckling utifrån vår position som forskare i Sverige där vi är präglade av den svenska historievetenskapen. Med stor sannolikhet skulle vårt perspektiv vara ett annat om vi exempelvis var sydafrikanska historiker utbildade inom den sydafrikanska historievetenskapliga traditionen eller om vi var historieintresserade aktivister. Genom en historisering av det egna sammanflätade perspektivet blir denna asymmetri tydlig och kan diskuteras i förhållande till frågeställningen. Därmed ökar reflexiviteten i frågeställningen, vilket i sin tur påverkar resultaten.

Till skillnad från den komparativa metoden är problemformuleringen i början av undersökningen inom *histoire croisée* inte huggen i sten. Problemformuleringen kan omformuleras under undersökningens gång i samspel med sammanställningen av källmaterialet. Därmed finns det en öppenhet för att, med hjälp av undersökningsobjektet och källmaterialet, befria sig från förutbestämda kategorier och perspektiv i takt med att de behövs eller inte.

Sammanflätningar i kunskapsprocessen handlar också om symmetri och asymmetri i relation till undersökningsobjektet.⁶⁷ Mycket av vad som vid första ögonkastet ser ut som symmetrier visar sig senare vara asymmetrier. Inom *histoire croisée* är därför en analys och dekonstruktion av olika kategorier centrala element, och det gäller både kategorier och begrepp som används i källmaterialet och sådana som används i problemformuleringen och analysen. Det handlar också om tids- och rumstrukturernas symmetrier och asymmetrier inom de olika historiska förloppen i olika nationella

65. Conrad (2004).

66. Werner & Zimmermann (2002) s. 609. Michael Werner & Bénédicte Zimmermann, "Penser l'histoire croisée: entre empirie et réflexivité", *Annales: histoire, science sociales* 58:1 (2003) s. 30–32.

67. Werner & Zimmermann (2002) s. 618.

sammanhang.⁶⁸ På ett tydligt sätt visar *histoire croisée* att utgångspunkten att olika historiska objekt – till exempel den territoriella nationalstaten – skulle ha samma rumsstrukturer eller att utvecklingen skulle ske i samma historiska rytm, inte är hållbar som analysram.⁶⁹ Tids- och rumsasymmetrier och omvägar som det historiska förloppet kan ta i olika sammanhang är inom *histoire croisée* en viktig väg till en problematisering av ett givet händelseförlopp, men också av en tidsavgränsning som kan generera en fördjupning av problemformuleringen och i slutändan också av analysen. En sådan sammanflätning synliggör skillnader och erbjuder ett sätt att synliggöra och att hantera dessa.

Varken komparation eller transferanalys klarar av att hantera föränderligheten i undersökningsenheterna. Inom *histoire croisée* är det emellertid undersökningsenheternas föränderlighet som är en av de konstituerande principerna för undersökningen. Därmed är *histoire croisée* betydligt mer historiskt orienterat än den komparativa metoden eller transferanalyser. Historikern måste vara beredd på att undersöka hur undersökningens enheter har påverkat varandra och problematisera deras ömsesidiga påverkan. Trots att jämförelser är en viktig del av *histoire croisée*, behandlas enheterna inte som parallella utan även deras ömsesidiga inflytande och kontakten mellan dem måste analyseras.

Histoire croisée innebär också en del teoretiska implikationer. Medan både komparation och transferanalys innehåller en hög andel deduktion, så hävdar Werner och Zimmermann att man inom *histoire croisée* strävar efter att maximera induktionens del. Detta leder till att analysens struktur inte fastställs förrän en process av iakttagelse har ägt rum och bidragit till en *systematisk* revidering av perspektiv och frågeställningar. Principen har av Werner och Zimmermann karakteriserats som pragmatisk och reflexiv med konsekvensen att man avstår från generaliseringar för att i stället lyfta fram relationer av olika slag.⁷⁰ Det är alltså inte fråga om en induktion som leder till etablerandet av nya lagar, utan en induktion som används för att påvisa samband som senare kan vara viktiga för tolkningen av resultaten. Andelen induktion är därför inte så hög att den skulle räcka att förklara utvecklingen i generella termer. I stället är syftet att relatera motsättningar och asymmetrierna till varandra för att på så sätt öka reflexiviteten. Så är

68. *Ibid.* s. 619.

69. Midell (2005); se även Conrad (2004).

70. Werner & Zimmermann (2002) s. 620.

målet exempelvis inte att skriva fast den nationella och transnationella nivån utan att se hur aktörerna hanterar dessa nivåer i de olika situationerna.⁷¹ På samma sätt kan asymmetriska tidsstrukturer relateras till varandra: långtidsstrukturer kan relateras till kortare tidsavsnitt och skapa en dynamik mellan aktör/handling och struktur.

Induktionen spelar också roll så till vida att alla kriteriernas giltighet ständigt måste ses över.⁷² Denna reflexiva induktion påverkar undersökningsobjektet men också iakttagarens position. Undersökningsprocessen görs alltså till en aktiv del av undersökningen. En metodisk konsekvens av detta är att forskaren ständigt måste omarbete kategorierna och ta ställning till de problem som uppstår i samband med de rumsliga och tidsmässiga avgränsningarna, undersökningsnivån och kategorierna. Det betyder också att begreppen, både de som används av forskaren och de som användes av de samtida aktörerna, måste diskuteras och deras relation problematiseras.

Histoire croisée kombinerar diakrona och synkrona utvecklingar och tar på det viset exogena faktorer på allvar, men på bekostnad av generaliseringar. Till skillnad från komparationer, men i likhet med transferanalyser, är det kontakterna, sammanflätningarna, som utgör utgångspunkten snarare än det strikta isärhållandet av undersökningsenheterna. Historiseringen bidrar till att det specifika hamnar i centrum och måste relateras till andra empiriska processer såsom sociala, politiska och ekonomiska, vilka hela tiden förändrar undersökningsobjektet. Till skillnad från vad som är fallet i den komparativa ansatsen blir denna förändring en del av undersökningsprocessen och inte anledningen till en tidsavgränsning. Kategoriernas föränderlighet kan alltså hanteras på ett helt annat sätt än inom komparationen och därmed finns det också en öppning för att ta externa faktorer på allvar. Samtidigt utgör komparationer en viktig beståndsdel av analysen genom att olika tids- och rumsstrukturer hela tiden jämförs. Genom en historisering och ett hermeneutiskt angreppssätt kan de ursprungliga frågeställningarna och undersökningens utformning förändras. Därmed är risken mindre att likheter överbetonas jämfört med inom den komparativa historieforskningen. I stället får kontexten större utrymme.

71. *Ibid.* s. 620.

72. *Ibid.* s. 623.

Cross-over!

Både internationella komparationer och transferanalyser relaterar ursprungligen till nationalstaten. Båda syftar till att lyfta blicken utanför den nationella tallrikskanten men står just med båda fötterna i den nationella tallriken. I båda fallen är det oftast nationalstater som används som de givna konstruerade enheterna, antingen som jämförelsenheter eller som enheter mellan vilka utbytesprocesserna äger rum. Även om båda angreppssätten ökar reflexiviteten och hjälper en bit på väg ut ur det nationella vakuumet, så löper båda två risken att nya begränsningar skapas och att man därmed fastnar i cirkelresonemang. Frågan som behöver diskuteras är därför: kan vi trots nationellt centrerade perspektiv och förstrukturerade terminologier och kategorier hitta ett sätt att skriva en mer transnationellt orienterad historia? Att skriva transnationell historia är, som kritiken av transferanalyser visar, inget skydd mot den metodologiska nationalismen. Ett första steg handlar givetvis om undersökningsobjektet och de perspektiv som vi anlägger. Med det vill jag på intet sätt avfärda studier av transnationella fenomen, utan jag sällar mig gärna till förespråkarna. Men frågan är hur vi upptäcker dessa transnationella processer och fenomen? En variation i tid och rum kan underlätta upptäckandet av transnationella processer och öka förståelsen för betydelsen av exogena processer och förklaringar.

Även om *histoire croisée* delvis kan sägas anknyta till Marc Blochs jämförelser mellan områden som har en relation, utmanar den samtidigt den traditionella internationella komparationen genom att bjuda in till jämförelser mellan företeelser som existerar inom olika rums- och tidskonstellationer. Genom en historisering av utgångspunkterna, ett hermeneutiskt tillvägagångssätt som använder sammanställningen av källorna för att revidera utgångspunkterna och en reflexiv induktion som hela tiden bidrar till en översyn av kategoriseringarnas giltighet, erbjuder *histoire croisée* en möjlighet att revidera förstrukturerade kategorier och perspektiv. Problematiseringen av undersökningsenheterna går genom detta växelspel mellan empiri och perspektiv betydligt längre än inom den komparativa ansatsen.

Den induktiva pragmatism som föreslås inom *histoire croisée* hjälper oss också att tydliggöra de problem som dyker upp under analysens gång, och även om vi kanske inte alltid kan lösa dem, så kan vi tydliggöra dem och försöka sätta dem i relation till andra delar av undersökningen. Det är med andra ord också en uppmaning att våga jämföra det vid första anblick

icke-jämförbara. Detta är något som varje komparationshistoriker måste hantera i de fall då de komparativa enheterna i slutändan visar sig inte vara så jämförbara som de ursprungligen såg ut att vara. Min erfarenhet är att detta leder till de mer spännande och nyskapande tolkningsmomenten i forskningen. Idén om en sammanflätning av de egna perspektiven med det historiska undersökningsobjektet leder till en hermeneutisk process som ger större djup åt våra undersökningar. Denna aspekt är även tillämpbar på icke-transnationella undersökningsobjekt.

Genom att historisera i större utsträckning än vad som är fallet inom den komparativa ansatsen betonas det särskilda på bekostnad av det allmänna. Kanske kan man tänka sig att generaliseringarna ersätts med en strävan efter kunskap om hur olika globala processer hänger ihop – en tanke som helt klart är präglad av dagens globaliseringsdebatt.

Det är inte så mycket på grund av strävan att internationalisera den svenska historiska forskningen som vi måste skapa en medvetenhet kring den metodologiska nationalismen utan i allra högsta grad av vetenskapliga skäl. Att ägna sig åt undersökningar av transnationella processer är i sig ingen garanti för att undkomma den metodiska nationalismen, vilket debatten kring transferanalyser visar. Så länge undersökningsenheterna med sina avgränsningar i tid och rum definieras utan att historiseras kan vi inte på allvar visa på sannolikheten för att våra förklaringar stämmer. Oavsett vilket perspektiv, vilken metod eller teori som används så betyder det inte, som Marcel van der Linden har formulerat det, att det skulle vara meningslöst att analysera nationella, regionala eller lokala historiska processer. Snarare betyder det att undersökningar av tydligt begränsade politiska och geografiska enheter inte kan utföras som om undersökningsobjekten vore inkapslade monader.⁷³

73. Marcel van der Linden, *Transnational labour history: explorations* (Burlington 2003) s. 6.

Cross-over! On international comparisons, transfer analysis, *histoire croisée* and the problems of methodological nationalism

The aim of this article is to review the on-going debate between German and French historians on the need to overcome methodological nationalism. Methodological nationalism means that interpretations of historical developments are structured by preconceptions derived from nationally-centred perspectives, terms and categories, leading to a separation of the historical processes studied from the broader, transnational context. Historians have proposed different approaches in order to transcend the national paradigm and the nation-state as the pre-structured framework for historical investigations and explanations. The first part of the article deals with the problems and advantages of international comparisons and transfer analyses, both of which are discussed in relation to methodological nationalism. The second part introduces the programmatic approach of *histoire croisée*, following the works of Michael Werner and Bénédicte Zimmermann. This approach emphasizes a high degree of reflexivity on the part of the historian with regard to his or her relation to the object under study as well as a hermeneutic method. The reflexivity serves both to question the nationally centred perspectives, categories and terminologies and to highlight the varying roles that the nation-state has played in different historical contexts.

Keywords: international history, comparative history, entangled history, *histoire croisée*, historical method, methodological nationalism, historiography